

УДК 657.446

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОБЛІКУ ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

О. Бондаренко

Національний лісотехнічний університет України

Обґрунтовані основні напрями облікового процесу, щодо формування доходів страхової компанії, висвітлені особливості обліку витрат страховика. Окреслено головні акценти удосконалення методики визначення прибутку діяльності страхових компаній.

Ключові слова: страхова компанія, облік, доходи, витрати, фінансовий результат

Основним джерелом доходів страхової компанії є надходження страхових платежів за договорами страхування та перестрахування. Крім того, страховик може отримувати інші види доходів, в тому числі, не пов'язаних безпосередньо зі страхуванням, та зумовлених специфікою його діяльності. Тому доходи, які отримуються страховою компанією, доцільно класифікувати за напрямками діяльності на такі групи:

- доходи від страхової діяльності, або надходження безпосередньо пов'язані із проведенням страхування та перестрахування;
- доходи від інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів як власних, так і коштів страхових резервів;
- інші доходи, що не пов'язані із страховою діяльністю, але з часом з'являються у страховика в процесі його діяльності як у звичайного суб'єкта господарювання [1].

Доцільність такої класифікації доходів страхової компанії, в першу чергу, впливає з визначення видів доходів страховика в законодавстві, окремого порядку їх оподаткування та представлення в фінансовій звітності.

Актуальними залишаються питання вдосконалення бухгалтерського обліку страховиків в процесі реформування національної системи обліку і звітності.

Важлива роль в теоретичних розробках проблем методології, методики та організації обліку в страхових компаніях належить російським вченим, зокрема Харитонову С.В., Дубровіній Т.А., Рябікіну В.І., Вешуновій Н.Л., Фоміній Л.Ф. та іншим. Проблеми методології та організації обліку страхових операцій залишалися поза увагою і були предметом досліджень лише окремих вітчизняних науковців, зокрема Приходька В.С., Гаманкової О. О., Р. Грачової, Гарматій Т.О., та інших, що вивчали їх виходячи з практичних потреб ведення обліку в страхуванні відповідно до чинного законодавства.

Страховик має певний перелік доходів, пов'язаних з проведенням страхування, облік яких необхідно здійснювати окремо від інших доходів страховика. Це враховано в Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій, який для обліку доходів від основної діяльності передбачає рахунок "Доходи від реалізації" субрахунок 703 "Доход від реалізації робіт і послуг" безпосередньо для відображення доходів від надання послуг, в тому числі страхових.

Облік заробленої частини страхових платежів здійснюється на окремому аналітичному рахунку 7031 "Зароблені страхові платежі" рахунку "Доход від реалізації робіт і послуг" Щомісячно на нього списуються:

- страхові платежі, отримані за договорами страхування (перестрахування);
- частки страхових платежів, сплачених перестраховиком;
- результат зміни резервів незароблених премій з урахуванням операцій перестрахування.

На думку автора, існуючий в нашій країні підхід до методики обліку зароблених страхових платежів з використанням окремого рахунку є виправданим. Українська методика обліку направлена, в першу чергу, на задоволення вимог страхового законодавства та виконується відповідно до прийнятого порядку обліку фінансових результатів за Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій.

Порядок обліку отриманих комісійних винагород по кредиту рахунку "Розрахунки із перестраховиками" та дебету рахунку "Комісійні винагороди за перестрахування" є більш обґрунтованим та відповідає вимогам національних стандартів бухгалтерського обліку. Виходячи з прийнятої класифікації доходів та з метою забезпечення узгодженості між Планом рахунків і фінансовою звітністю, облік отриманих комісійних винагород доцільно вести на окремому субрахунку рахунку "Доход від реалізації робіт і послуг", а саме на субрахунку 7032 "Комісійні винагороди за перестрахування".

Страховики, які формують резерви збитків, їх зменшення протягом звітного періоду відображають як повернуті суми технічних резервів, інших, ніж резерв незароблених премій. Зазначені кошти в бухгалтерського

обліку утворюються у вигляді залишку за кредитом рахунку "Результат зміни резервів збитків", що відноситься на субрахунок рахунку доходів від страхової діяльності - 7033 "Повернуті суми з резервів збитків".

Облік часток страхових відшкодувань у страховика здійснюється в розрахунках з перестраховиками із застосуванням окремого субрахунку доходів від страхової діяльності, а саме - 7034 "Частки страхових відшкодувань за договорами перестраховання".

Такий порядок обліку розрахунків за належними до отримання частками страхових відшкодувань є економічно обґрунтованим як з точки зору страхового законодавства, що визначає прямого страховика у ролі виконуючого зобов'язання перед страхувальником, так і з точки зору бухгалтерського обліку, принципи якого вказують саме на правильність застосування методу нарахування у відображенні зазначених операцій [9].

Враховуючи той факт, що інвестиційна діяльність є важливим напрямком діяльності страховика, бухгалтерський облік зазначених операцій повинен вестись окремо у розрізі об'єктів інвестицій та отриманих доходів від їх інвестування. Для обліку фінансових доходів страховика використовуються такі рахунки синтетичного обліку, як 720 "Доходи від участі в капіталі" та 730 "Інші фінансові доходи". У розрізі субрахунків облік доходів ведеться за кожним об'єктом вкладень. В кінці звітного періоду суми, відображені на зазначеному рахунку, в загальному порядку списуються на фінансові результати від інвестиційної діяльності страховика.

План рахунків передбачає окремий порядок обліку зазначених доходів із застосуванням рахунку 740 "Інші доходи" (для обліку доходів від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, безкоштовно отриманих активів, неопераційної курсової різниці) та рахунку 710 "Інший операційний доход" (для обліку, зокрема доходів від операційної оренди, операційної курсової різниці, реалізації оборотних активів, списання кредиторської заборгованості).

Отже, облік отриманих доходів страховик здійснює на рахунках:

- 703 "Доход від реалізації робіт і послуг" (зароблені страхові платежі, комісійні винагороди за перестраховання; повернуті суми з резервів збитків комісійні за агентські послуги; тантьєми, повернуті суми з централізованих страхових резервних фондів);
- 710 "Інший операційний доход" (інші доходи від основної діяльності, безпосередньо не пов'язаної з страхуванням);
- 720 "Доходи від участі в капіталі";
- 730 "Інші фінансові доходи" (фінансові доходи);
- 740 "Інші доходи" (всі інші доходи звичайної діяльності) [4].

Отже, запропонована методика обліку доходів направлена, в першу чергу, на вирішення завдань бухгалтерського обліку, які стосуються контролю за повнотою та правильністю визначення доходів страховика і їх класифікації за напрямками діяльності. Крім того, вона забезпечує задоволення вимог фінансової та спеціалізованої звітності щодо окремого представлення показників страхової діяльності.

Відповідно до характеру отриманих доходів, витрати страховика складаються з: витрат на проведення страхових операцій; витрат, що супроводжують доходи від інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів та витрат, пов'язаних з одержанням інших доходів від звичайної діяльності.

Страхове законодавство визначає такий перелік витрат страховика пов'язаних з наданням страхових послуг: виплати страхових сум і страхових відшкодувань; відрахування в централізовані страхові резервні фонди; відрахування в технічні резерви, інші, ніж резерв незароблених премій; витрати на проведення страхування; інші витрати, що включаються до собівартості страхових послуг[9].

Виплати страхових сум і страхових відшкодувань - це ті витрати, які відповідно до структури тарифної ставки, забезпечуються страховими нетто-преміями.

Бухгалтерський облік виплат страхових сум і страхових відшкодувань страховик веде на рахунку 978 "Виплати страхових сум і страхових відшкодувань" за видами страхування з відкриттям таких субрахунків:

- "Виплати за договорами страхування";
- "Виплати за договорами перестраховання";
- "Виплати за достроково припиненими договорами".

Рахунок "Виплати страхових сум і страхових відшкодувань" найкраще відповідає змісту операції, пов'язаної з поверненням незаробленої частини страхового платежу, в умовах пристосування Плану рахунків до потреб страхової діяльності. За інших умов такі суми доцільно обліковувати на окремому рахунку витрат страховика. За діючою методикою виплати страхових сум і страхових відшкодувань за договорами страхування і перестраховання відображаються по дебету рахунку в кореспонденції з рахунками обліку грошових коштів. Щомісячно сальдо цього рахунку списується на фінансові результати.

Отже, на рахунку "Виплати страхових сум і страхових відшкодувань" відображується тільки фактичний рух грошових коштів.

Введення методу нарахування в обліку страхових виплат потребує застосування страховиком окремого субрахунку рахунку 680 "Розрахунки за іншими операціями", а саме субрахунку 6851 "Розрахунки за страховими виплатами" (найбільш відповідає змісту операції, визначений шляхом пристосування до потреб страховиків нового Плану рахунків). Аналітичний облік на рахунку "Розрахунки за страховими виплатами" ведеться у розрізі страхувальників, страхових посередників, перестраховальників (за ризиками отриманими на перестраховання).

Слід зазначити, що крім зазначених розрахунків, на рахунку 680 "Розрахунки за іншими операціями" здійснюється облік розрахунків з перестраховиками за ризиками переданими в перестраховання на одному рахунку різних груп операцій за розрахунками пояснюється неможливістю страховиків використовувати інші рахунки цього класу через різне їх призначення.

Рахунок "Виплати страхових сум та страхових відшкодувань" варто застосовувати лише для обліку виплат за договорами прямого страхування, а всі операції з перестраховання здійснюються через розрахунки з учасниками угоди. Це дає можливість "очистити" виплати страхових відшкодувань від подвійного рахунку.

На наш погляд, проблема подвійного рахунку виплат в страховика та перестраховика вирішується за рахунок застосування рахунку доходів "Частки страхових відшкодувань за договорами перестраховання", який виконує функцію регулюючого рахунку до рахунку "Виплати страхових сум та страхових відшкодувань". Це дає можливість визначити обсяг нетто-виплат. Таким чином, доцільно рахунок "Виплати страхових сум та страхових відшкодувань" застосовувати для обліку бруто-виплат за договорами страхування та перестраховання.

Для обліку відрахувань в резерви збитків Планом рахунків не передбачено окремого рахунку. Вважаємо доцільним їх облік здійснювати на субрахунку 9771 "Відрахування в резерви збитків" рахунку 97 "Інші витрати"

Здійснюючи страхову діяльність, страховики несуть відповідні витрати, що складають собівартість його послуг. В економічній літературі як західній, так і вітчизняній, такі витрати страховика прийнято поділяти на окремі групи витрат. Найбільш розповсюдженим є розподіл витрат страховика на аквізиційні, ліквідаційні та адміністративні [8].

В практиці українських страховиків вищевказані витрати не виокремлюються. Виходячи із вимог діючої в Україні звітності, витрати на проведення страхування групуються за такими економічними елементами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші витрати, що є єдині для всіх суб'єктів підприємницької діяльності [2,3].

Оскільки страхування є сферою нематеріального виробництва, витрати страховика у розрізі таких елементів в повному обсязі не характеризують страхову діяльність. В страхуванні доцільно застосовувати розподіл витрат у розрізі статей, оскільки основну питому вагу в витратах мають виплати страхових відшкодувань, тоді як матеріальні витрати страхової компанії складають незначну частку в структурі витрат.

Правильний підхід до групування та класифікації витрат в умовах ринку сприяє реалізації бухгалтерським обліком функцій формування інформативної бази для управління та контролю. На наш погляд, основним критерієм такого поділу повинна бути негрозмізка класифікація витрат. Національним стандартом бухгалтерського обліку 16 "Витрати" встановлені єдині для всіх суб'єктів підприємництва, в тому числі страховиків, вимоги щодо групування витрат [5].

Специфіка страхової діяльності полягає в тому, що в страхуванні відсутнє поняття "виробнича собівартість" в тому значенні, в якому воно використовується у виробництві та сфері послуг. Ціна страхової послуги (страховий платіж) встановлюється не шляхом калькуляції її собівартості, а на основі страхового тарифу, який прямо пропорційно залежить від страхової суми та терміну страхування. В тариф закладено лише норматив витрат страховика, встановлений як середній показник витрат компанії на проведення страхування. Враховуючи це, витрати страховика не розподіляються на кожен надану страхову послугу. Їх неможливо прямо пов'язати з доходом від надання окремої страхової послуги, що заробляється впродовж терміну дії договору.

Таким чином, витрати страховика, які пов'язані з проведенням страхової діяльності (в тому числі адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати) та були здійснені в поточному періоді, становлять витрати на проведення страхування звітного періоду, їх розподіл за видами страхування здійснюється в управлінському обліку [6].

Для обліку витрат, що безпосередньо пов'язані з проведенням страхування страховик застосовує рахунок 900 "Собівартість реалізації". Крім прямих витрат, визначених ПсБО 16 "Витрати", по дебету даного рахунку страховик веде облік:

- відрахувань в централізовані страхові резервні фонди в кореспонденції з рахунком "Розрахунки з централізованими страховими резервними фондами";
- комісійних винагород агентам, брокерам в кореспонденції з рахунком "Розрахунки з страховими посередниками";
- комісійних винагород за перестраховання в кореспонденції з рахунком "Розрахунки з перестраховальниками" [5].

На рахунках 910 "Загальновиробничі витрати", 920 "Адміністративні витрати", 930 "Витрати на збут", 940 "Інші операційні витрати" страховик веде облік загальновиробничих, адміністративних витрат, витрат на збут, та інших операційних витрат відповідно до Національного стандарту бухгалтерського обліку 16 "Витрати".

Використання синтетичних рахунків 950 "Фінансові витрати" (для обліку витрат за об'єктами інвестування), 960 "Втрати від участі в капіталі" (для обліку витрат від інвестицій в дочірні підприємства), 970 "Інші витрати" (для обліку собівартості реалізованих фінансових інвестицій, необоротних активів та інших витрат) покращує аналітичність бухгалтерського обліку.

Узагальнюючим показником діяльності будь-якого підприємства є фінансовий результат - отримання прибутків або збитків. Від страхових операцій прибуток обчислюється шляхом зіставлення відповідних доходів

та витрат. Фінансові результати діяльності страховика є найважливішим об'єктом бухгалтерського обліку, оскільки правильність їх визначення дає можливість відобразити реальний фінансовий стан страхової компанії.

Загальний фінансовий результат страховика визначається як сукупність прибутків та збитків від реалізації страхових послуг, іншої операційної діяльності, інвестиційної діяльності та іншої діяльності.

На рахунку "Фінансові результати" облік здійснюється у розрізі субрахунків за видами діяльності, а саме: фінансові результати від основної діяльності; фінансові результати від фінансових операцій; фінансові результати від іншої звичайної діяльності; фінансові результати від надзвичайних подій.

Така методика обліку фінансових результатів відповідає вимогам фінансової звітності, які стосуються відображення показників за напрямками діяльності. Враховуючи, що основна діяльність страховика складається з страхової діяльності та іншої операційної діяльності, визначення фінансових результатів за кожним видом діяльності необхідно проводити окремо.

Прибуток від страхової діяльності не завжди є основою прибутку страховика. Збитковість основної діяльності страховика компенсується прибутком від інвестування та розміщення тимчасово вільних коштів і також прибутком від іншої діяльності, незабороненої законодавством. Тому прибутковість страхової діяльності полягає не в досягненні позитивного балансу за операціями страхування, а в ефективності управління фінансовими потоками. (табл. 1.1.)

Окремою складовою прибутку страховика може бути позитивне сальдо за операціями перестраховання, що визначається як різниця між сплаченими страховими платежами та одержаними комісійними винагородами за перестраховання і частками страхового відшкодування від перестраховика [7].

Таблиця 1.1

Розрахунок фінансового результату страховика

Дебет	7911. Результат від страхової діяльності	Кредит
Виплати страхових сум та страхових відшкодувань Кредит рахунку 978 "Виплати страхових сум та страхових відшкодувань "		Зароблені страхові платежі Дебет рахунку 7031 "Зароблені страхові платежі"
Витрати на проведення страхування Кредит рахунку 900 "Собівартість реалізації"		Комісійні винагороди за перестраховання Дебет 7032 "Комісійні винагороди за перестраховання "
Відрахування в резерви збитків Кредит рахунку 9771 "Відрахування в резерви збитків"		Повернуті суми з резервів збитків Дебет 7033 "Повернуті суми резервів збитків "
		Частки страхових відшкодувань, компенсовані перестраховиками Дебет 7034" Частки страхових відшкодувань за договорами перестраховання "
		Комісійні винагороди за надання послуг страхового агента, брокера; повернуті суми з централізованих страхових резервних фондів Дебет рахунку 7035 "Інші доходи від страхової діяльності"
7912. Результат іншої операційної діяльності		
Адміністративні витрати, витрати на збут Кредит рахунків 920 "Адміністративні витрати", 930 "Витрати на збут "		Доход від реалізації оборотних активів; від операційної курсової різниці; від операційної оренди; від списання кредиторської заборгованості; отримані штрафи, пені, неустойки; інші доходи операційної діяльності Дебет рахунку 710"Інший операційний дохід"
Собівартість реалізованої іноземної валюти; втрати від операційної курсової різниці; пені; штрафи; витрати операційної діяльності Кредит 940 "Інші витрати операційної діяльності"		
792. Результат фінансових операцій		
Втрати від інвестицій в асоційовані, дочірні підприємства; спільну діяльність Кредит рахунку 960 "Втрати від участі в капіталі"		Доходи від інвестицій в асоційовані, дочірні підприємства; спільну діяльність Дебет 720 "Доходи від участі в капіталі"
Відсотки за кредити, позики; інші фінансові витрати Кредит рахунку 950"Фінансові витрати"		Одержані дивіденди; отримані відсотки; інші доходи від фінансових операцій Дебет рахунку 730 "Інші фінансові доходи "
793. Результат іншої звичайної діяльності		
Собівартість реалізованих фінансових інвестицій; необоротних активів втрати від неопераційної курсової різниці; уцінка фінансових інвестицій; інші доходи звичайної діяльності Кредит рахунку 970 "Інші витрати"		Доходи від реалізації фінансових інвестицій; необоротних активів; від неопераційної курсової різниці; отримані активи безкоштовно; доходи звичайної діяльності Дебет 740 "Інші доходи "
Податки на прибуток від звичайної діяльності Кредит рахунку 981 "Податки на прибуток від звичайної діяльності"		
794. Результат надзвичайних подій		
Кредит рахунку "Надзвичайні витрати "		Дебет рахунку "Надзвичайні доходи "

Особливістю розподілу прибутку страховими компаніями є те, що вони можуть створювати вільні резерви. Обсяг вільних резервів включається в розрахунок максимально можливої страхової суми за ризиком, що може прийматись страховиком на страхування. Крім того, величина резервів впливає на розрахунок показника платоспроможності страховика.

На основі вищевикладеного можна зробити ряд висновків :

- Можливість визначати фінансовий результат від страхової діяльності за договорами страхування, що передбачають відповідальність в іноземній валюті, забезпечить розрахунок технічних резервів, виконаний на основі страхових платежів, отриманих в іноземній валюті (для розрахунку резервів незароблених премій) та сум збитку за відомими вимогами страхувальників, виражених у валюті платежу (для резервів збитків).
- Бухгалтерський облік доходів, які отримуються страховою компанією, необхідно здійснювати окремо за напрямками діяльності, а саме: за доходами від проведення страхування та перестраховування, доходами від інвестування і розміщення тимчасово вільних коштів, іншими доходами. Доходи від страхової діяльності страховику доцільно обліковувати у розрізі зароблених страхових платежів, отриманих комісійних винагород за перестраховування, отриманих часток страхових відшкодувань від перестраховиків та інших доходів від проведення страхування. Такий порядок збільшує наочність бухгалтерського обліку.
- Діючий порядок обліку виплат страхового відшкодування передбачає відображення цих витрат на основі тільки фактичного руху грошових коштів (касовий метод), що пов'язано з процедурою формування резервів збитків. Але організація обліку розрахунків за страховими виплатами, що впливає із введення методу нарахування, для страховика є логічним доповненням існуючого порядку обліку технічних резервів. Існування інших причин затримки у виплатах страхових сум, ніж з'ясування обставин страхової події (відсутність коштів на поточних рахунках в банках, блокування, замороження рахунків), свідчить про обґрунтованість та необхідність застосування рахунку розрахунків за страховими виплатами.
- Облік витрат на проведення страхування доцільно здійснювати окремо в розрізі статей витрат, як передбачено вимогами положень бухгалтерського обліку та Планом рахунків.
- Доцільність визначення фінансового результату в розрізі видів діяльності обумовлена різним порядком їх оподаткування та впливає з вимог фінансової звітності .

1. Закон України "Про внесення змін в Закон України " Про страхування" від 07.01.2001р № 86/-ВР.
2. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.06.99 №996-XIV.
3. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" в редакції від 22.05.97 №283/97-ВР, із змінами та доповненнями.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Доходи" / Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99 №290.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" / Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 № 318.
6. Гарматій Т. О. ОБЛІК ТА АУДИТ В СТРАХОВИХ КОМПАНІЯХ/ навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів Тернопіль, ТАНГ , -2004 , -182 с.
7. Приходько В.С. Бухгалтерський облік страхової діяльності: Навчальний посібник. - К., Лібра 2002.- 216с.
8. Страхування: Підручник / ред. С.С.Осадець, - К.: КНЕУ, 2003. - 528 с.
9. Страхування в Україні: Збірник нормативних матеріалів. - К.: 2005. - 368 с.